

Karlslunda kyrkogård

Karlslunda församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2005

Liselotte Jumme
Kyrkoantikvariska rapporter 2005, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
KARLSLUNDA KYRKOGÅRD	8
Socknen	8
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	9
Kyrkogårdens historik	9
Beskrivning av kyrkogården idag	11
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	14
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET	20
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Liselotte Jumme och Cecilia Ring vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har sätts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland (dessutom troligen delar av nuvarande Kanada). Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydskanandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen "Finnveden och Njudung" vilka tillsammans med virdarnas land "Varend" kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohäradslagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdade att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Varend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Varend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domkapitel bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härader och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie domkapitel upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Møre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspelands, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetå, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Møre, Södra Møre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt.

Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

Växjö stift omfattar cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

KARLSLUNDA KYRKOGRÅRD

Växjö stift

Fastighetsbeteckning: Påryd 1:124 Karlslunda kyrkogård

Karlslunda socken, Kalmar kommun, Södra Møre härad, Kalmar län, Småland.

Invånare: 1882: 1927 inv, 1900: 1766 inv, 1958: 1357 inv, 2003: 978 inv

Socknen

Karlslunda socken bildades 1872. Tidigare var det en kapellförsamling till Arby, och Karlslunda kyrka omnämndes Arby kapell. Trakten kallades tidigare Arby skog till skillnad mot jordbruksmarken i öster. För de större gårdarna i socknen finns skriftliga belägg sedan 1500-talet, men den stora mängden slaggvarp talar för en betydligt långvarigare bosättning. Stora delen av bebyggelsen ligger på de små rullstensåsarna som går genom socknen. I ett sockenstämmoprotokoll från 1842 beskrivs att Arby kapellförsamling ”...utgör en ganska vidlyftig sträckning där icke några egentliga byar finnas, utan blott gårdar, bestående av högst ett helt mantal med några åboar, vilka gårdar äro kringspredda över hela capellsbygden”. Jordbruk, men kanske framförallt skogsbruk, har långt fram i tiden varit ledande näringar i socken.

Redan på 1600-talet byggdes det första kapellet på den plats där Karlslunda kyrka står idag. I närheten låg en gård vid namn Påryd. Platsen låg centralt i bygden och placeringen lade grunden till en samhällsbildning som senare skulle bli Påryds samhälle. Redan på 1850-talet fanns både garveri och färgeri i Påryd och kring sekelskiftet kom bobinfabrik, sågverk, läderindustri, träoljeindustri och möbelindustri. En förutsättning för industrins och samhällets blomstring var järnvägens ankomst år 1908. Ett levande stationssamhälle med mycket handelsverksamhet tog nu form. Platsen kring själva järnvägsstationen utnyttjades dock inte som centralpunkt i uppbyggnaden av samhället, utan det växte fram på båda sidor av järnvägen längs den gamla sockenvägen samt i ett område söder om stationen. Bebyggelsen består av stora handelsfastigheter från början av 1900-talet samt villor och stugor från samma tid. Med åren har Påryd byggts ut och luckorna i den gamla bebyggelsen har fyllts med villor, flerbostadshus och verksamhetsbyggnader. Samhället har utökats åt öster och förutom villor finns där också ålderdomshem och skola.

Kyrkomiljön

Karlslunda kyrka och kyrkogård ligger i den västra delen av Påryds samhälle, längs landsvägen som leder vidare till Vissefjärda i väster och mot Tvärskog och Ljungbyholm i öster. Kyrkan är omgiven av den gamla kyrkogården. De äldsta delarna finns söder och norr om kyrkan. Mot norr och nordost finns ytterligare utvidgningar av kyrkogården, den senare på östra sidan Ödbyholmsvägen. Väster om kyrkan rinner Åleboån. Klockstapeln, som uppfördes på 1840-talet, står med några ben på kyrkogårdens södra del och med några ben strax utanför, längs Pårydsgatan. Öster om kyrkan finns pastorsexpedition och församlingshem i den sk Mariagården, uppförd 1966. I den del som nu är pastorsexpedition fanns tidigare en lägenhet som byggdes som kyrkvaktmästarebostad. Bakom Mariagården finns en mindre byggnad, uppförd i samma stil, som fram till för några år sedan användes som pastorsexpedition. Numera hyrs denna mindre byggnad ut till en privatperson. På platsen där Mariagården ligger har tidigare, från 1910-talet, legat en skola. Söder om kyrkan, längs Pårydsgatan, ligger en mindre ryggåsstuga som tidigare fungerat som fattigstuga. Intill ligger ett litet rödfärgat hus som byggdes som skolhus och sedan fungerat distriktssköterskemottagning och bibliotek. Numera är där fritidsgård. Ett stycke längre västerut längs Pårydsgatan ligger resterna av de gamla kyrkstallarna. Stallbyggnaden var tidigare ca 50 meter lång, men den västra hälften

revs på 1980-talet då man gjorde om stallarna till garage för kyrkans fordon. Sydost om kyrkan och kyrkogården ligger ett större flerfamiljshus som tidigare inrymde en av Påryds flera matvaruaffärer. Huset byggdes av Hjalmar Karlsson som också ägde stora delar av markerna kring kyrkan. Bakom det gamla affärshuset ligger en stor träindustri som tidigare var bobinfabrik, men numera tillverkar något så originellt som whisky-korkar under namnet Elfversson & Co AB. Norr om kyrkogården låg tidigare garveri, kvarn och träskofabrik.

Prästgården tillhör inte den egentliga kyrkomiljön med sin placering i den östra änden av samhället. Prästgården byggdes 1872 efter ritningar av häradshövding P G Runbäck. Prästgård, uthus och ladugårdsbyggnad uppfördes av byggmästaren August Olsson. Strax nordost om denna ligger den gamla arrendatorsbostaden. Prästgården ägs numera av samhällsföreningen och kallas Bygården.

Kyrkan

Karlslunda nuvarande kyrka uppfördes åren 1816-18 efter ritningar av arkitekt Axel Armfelt. Kyrkan bestod från början av ett rektangulärt långhus med en enkel tillbyggnad i öster för sakristian. Timmerbyggnaden var rödfärgad och hade tjärat spåntak. På 1870-talet kläddes fasaderna in med panel och målades i ljus kulör. Senare byggdes sakristian om och till. På 1970-talet nybyggdes ett vapenhus i väster. Invändigt har kyrkan förändrats genom åren, men bevarar ändå mycket av sitt nyklassicistiska uttryck. Karlslunda kyrka utgör en av 10 träkyrkor som byggdes i Småland under 100-årsperioden 1760-1860. Användandet av det enkla byggnadsmaterialet, trä, i en tid då sten var föreskrivet som byggnadsmaterial, kan förklaras med att kyrkan uppfördes som kapell.

Kyrkogårdens historik

Karlsunda kyrkogård anlades 1749 eller 1750 kring det dåvarande kapellet. Hur stor kyrkogården då var eller hur den såg ut är inte klart. Före 1700-talets mitt begravdes socknens döda på Arby kyrkogård dit de bars på bår från skogsbygden. Även efter det att Karlslunda fått sin egen kyrkogård fortsatte en del familjer i trakten att begrava på Arby kyrkogård. Uppförandet av den nya kapellbyggnaden på 1810-talet påverkade säkerligen kyrkogården starkt och man kan tänka sig att en allmän uppordning då blev följd. En teckning utförd 1823 visar kyrkan och kyrkogården från söder. Här syns att kyrkogården var omgiven av en stenmur. Ingång fanns i söder och plats att begravas på verkar ha funnits söder om kyrkan och en mindre yta även väster om kyrkan. När klockstapeln uppfördes på 1840-talet utvidgades kyrkogården något mot söder för att bygget inte skulle störa befintliga gravplatser. Ny kyrkogårdsmur byggdes sannolikt mot söder under den följande tiden – en med bruk fogad halvmur. I denna fick klockstapeln fungera som omgärdning i ett parti. På ena grindstolpen vid södra ingången står årtalet 1871 vilket talar för att det var då just denna ingång kom till. Kanske var det först då man var klar med den nya muren. Troligen gjordes också smidesgrindarna då, vilka är av en typ som förekommer på flera kyrkogårdar i närheten. De finns bl a även i Mortorp, Örsjö och Madesjö. I Oskar är de märkta med namnet Thörnqwist från Runtorp. Runtorp ligger i grannsocknen Mortorp.

År 1863 nämns i ett sockenstämmoprotokoll att kyrkogården utvidgades och att muren byggdes till. Det var då området norr om kyrkan fogades till kyrkogården. Detta var tio år före det att Karlslunda blev egen församling och fick egen präst. Den äldsta bevarade vården på den norra delen är från 1876 vilket styrker uppgiften om att kvarter II i norr tillkom vid denna tid. Hur kyrkogården såg ut vid 1800-talets mitt och slut vet vi inte mycket om. De enstaka bevarade äldre gravvårdarna kan dock berätta något. Familjegravar/köpegravar fanns söder om kyrkan, men även enklare gravvårdar måste ha funnits här. Kanske var det mestadels

träkors som sedan länge är försvunna. När den norra delen med kvarter II tillkom är det troligt att den anlades med mestadels linjegravvårdar. Åtminstone från 1920-talet är det så.

Ett flygfotografi från 1935 visar att kvarter I var anlagt med rader av gravplatser, de flesta i grus och omgärdade av antingen låga häckar och/eller stenramar eller i ett fåtal fall av staket. En del gräsbevuxna ytor fanns också i området. På bilden syns bara något av kvarter II i norr. Här kan man skönja grusade gångar och både gräsbevuxna och grusade gravplatser. Under 1940-talet skedde något av en uppstramning av kyrkogården. På flygbilder från 1950 kan man se att större ytor av kvarter I är belagda med grus och rymmer omgärdade gravplatser. Vid den här tiden hade också nya träd planterats längs kyrkogårdsgränsen mot söder och öster. Kvarter II hade vid den här tiden gjorts helt grusbelagt. I familjegravarna i områdets ytterkant fanns en del platser som omgärdades av häckar eller stenramar. I linjegravsområdet i mitten fanns i princip inga omgärdningar eller någon vegetation. I något fall kan på bilden skönjas något som skulle kunna vara en gravkulle, kanske av murgröna, som markerar en plats. På en förfrågan från Växjö stift angående kyrkogårdens utseende år 1949 framgår just att större delen av kyrkogården var belagd med grus men i något fall förekom också gräsbeläggning i kombination av plattor. Gravkullar förekom också och förklaras i brevet vara av den avlånga typen. I brevet redogörs för några av reglerna som församlingen satt upp för sin kyrkogård. Man tillåter inga vårdar högre än 80 cm och på samtliga vårdar ska framgå minst namn, data och gårdsnamn. Denna senare regel är en förklaring till att så mycket information finns på vårdarna på Karlslunda kyrkogård och att endast få vårdar är odaterade eller saknar gårdsnamn.

Redan på 1920-talet hade man börjat planera för en utvidgning av kyrkogården. Ett föreslaget område öster om Ödbyholmogatan och befintlig kyrkogård föreslogs men ratades av Kungliga byggnadsstyrelsen eftersom man tyckte att kyrkogården ytmässigt borde hållas samman mer. Förslaget hade utförts av arkitekt Wernstedt. Efter diskussioner utförde Wernstedt ett nytt förslag på en utvidgning norr om befintlig kyrkogård. Marken ägdes av garverifabrikör P.E. Sandgren och platsen kallades garveriplan. Planerna drog dock ut på tiden. År 1933 skänkte lägenhetsägare Karl Oskar Petersson den aktuella marken till kyrkan. Marken hade Petersson köpt av fabrikör Sandgren för 800 kronor. Karl Oskar Petersson skänkte marken mot att han fick en fri gravplats på den gamla kyrkogården och att gravplats, staket och gravvård skulle vårdas och underhållas av församlingen för all framtid. Det är i skrivandes stund inte klarlagt om Peterssons gravplats finns kvar på kyrkogården. Först 1934 genomfördes anläggandet av den nya kyrkogårdsdelen, kvarter III. Det nya området planlades med familjegravar som en ram mot öster, norr och väster och med det inre området planlagt för allmänna linjen, sk linjegravar. Enligt en beskrivning av trädgårdskonsulent Sigurd Ohlsson, Kalmar, skulle friväxande tujor planteras i kvarteret. Detta utfördes också, men tujorna har tagits bort under de senaste årtiondena. Man planerade också att plantera lönn och buxbom. Som trädkrans kring området sattes dock lind. Buxbom sattes möjligen som häckar kring enskilda gravplatser, men är idag inte bevarade. Mellan det nya kvarteret och kvarter II behölls den gamla kyrkogårdsmuren. En trappa byggdes dock som förbindelse. År 1947 utfördes ritningar till ett bårhus av arkitekt Eiler Graebe, Lund. Detta byggdes först 1951.

En flygbild över området från 1950 visar att stora delar av kvarteret tagits i bruk med grusgravar, vissa med, andra utan omgärdning. En bild från 1961 visar dock att merparten av grusgravarna redan såtts igen. Arbetet med att ersätta grusgravarna med i gräsmatta anlagda platser måste ha påbörjats redan under 1950-talet. År 1961 var systemet redan genomfört i kvarter II medan kvarter I ännu bestod av grusgravar. Även här såddes dock grusgravarna igen under följande decennier. Idag finns ingen grusgrav bevarad på kyrkogården, inte heller

någon av stenram, häck eller staket omgärdad gravplats. På 1970-talet, då vapenhuset till kyrkan byggdes, försvann en del gravplatser som funnits väster om kyrkan. Gravstenarna sparades dock och ligger ännu i källaren under kyrkan.

Från 1950-talet började man planera för ytterligare en utvidgning av kyrkogården. Denna gång blev det område aktuellt som redan varit under diskussion på 1920-30-talet, d v s området öster om Ödbyholmsvägen. Marken köptes från kommunen och från Arvid och Anna Persson. Nya kyrkogården, som den kom att kallas, ritades 1959 av trädgårdskonsulenten Gösta Engstedt, Kalmar läns hushållningssällskap. Vid samma tid utfördes ritningar till församlingshemmet som skulle uppföras på den gamla skolans plats, öster om kyrkan. Nya kyrkogården började användas på 1960-talet och rymmer ännu stora outnyttjade ytor. Här finns både kistgravplaster och urngravplatser. Eftersom nya kyrkogården ligger skild från den gamla kyrkogården och är anlagd efter 1939 faller den utanför denna inventerings omfattning och kommer inte ytterligare att beskrivas.

År 1992 gjordes en mindre utvidgning av den gamla kyrkogården mot norr med anläggande av en minneslund och urngravsområde norr om kvarter III. Ritningarna utfördes av trädgårdsarkitekt Harry Kolsby. Församlingen blev dock inte nöjda med områdets utformning och har under 2005 planerat om minneslundan. Några urngravar har ännu inte tagits i bruk här.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården ligger söder (kvarter I) och norr (kvarter II) om kyrkan. Den norra delen har en tydlig utvidgning med en del (kvarter III) som ligger något lägre belägen i landskapen än den äldre kyrkogården. Mellan den gamla och nyare delen finns den gamla kyrkogårdsgränsen kvar som en tydlig markering. Norr om utvidningen finns en gräsyta där minneslundan är anlagd. Både den södra och norra delen av kyrkogården har en enkel anläggningsform med rader av vårdar i gräsmatta. Kyrkogården omges av en sporadisk trädkrans förutom mot söder där det inte finns några träd alls. Den nya kyrkogården ligger på östra sidan om Ödbyholmsvägen.

Omgärdning

Mot öster (längs gamla kyrkogården) samt mot söder och sydväst: Halvmur av fogade stenblock av varierande storlek. Ovansidan är bevuxen med gräs och annan vegetation.

Mot öster (längs kyrkogårdsutvidgningen): Halvmur av relativt jämstora, rektangulära stenblock.

I väster: I ungefärlig höjd med kapellbyggnaden övergår den fogade halvmuren till att vara omsorgsfullt kallmurad av fältsten och blir högre. Längs den utvidgade kyrkogårdsdelen i väster är halvmuren kallmurad och av relativt jämnstora och rektangulära stenblock.

I norr: Kallmurad halvmur av relativt jämnstora och rektangulära stenblock.

Ingångar

I söder: Ingång mitt framför kyrkans södra ingång. Svartmålad sirlig smidesgrind med knoppar av mässing mellan kraftiga, toppiga stolpar av granit. På den ena grinstolpen finns årtal 1871 inhugget.

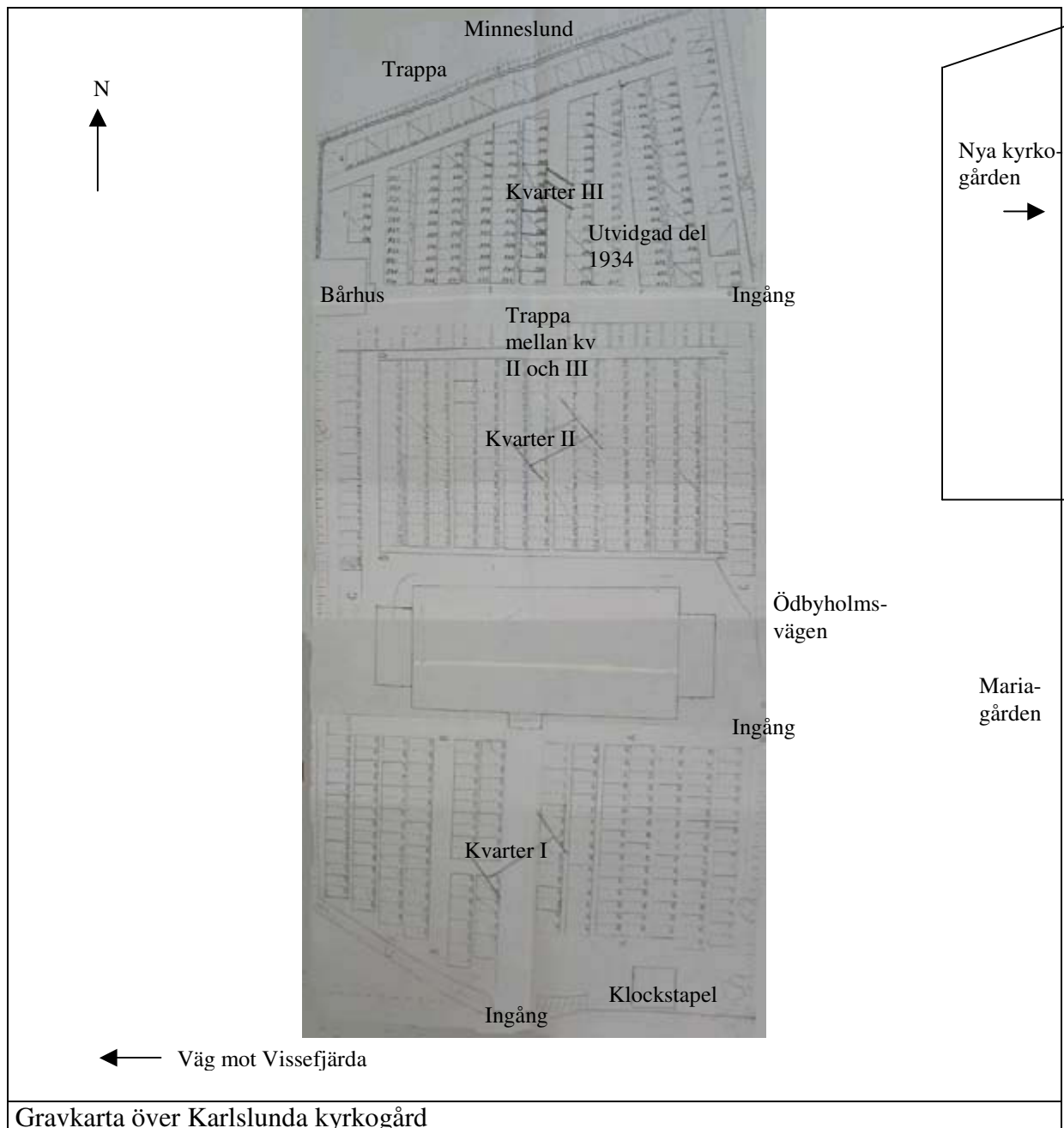
I öster: Ingång i linje med kyrkans södra långsida. Svartmålad smidesgrind lika södra ingångens. Något smäckrare grindstolpar än i öster. Vid kyrkogårdsutvidgningen finns i öster en ingång med svartmålade smidesgrindar mellan kraftiga stolpar av granit.

Inorr: En trappa mellan platsen för minneslundan och kyrkogården.

Vegetation

Trädkrans: En trädkrans omger kyrkogården mot väster, öster och norr. Träden är lindar av olika ålder.

Övrigt: Murgröna växer på murarna kring kyrkogården, framförallt i öster och norr. Längs den norra kyrkogårdsgränsen växer en ligusterhäck. Vid kyrkans nordvästra hörn finns några vintergröna växter, bl a rhododendron.

Ingång i söder. Ena grindstolpen märkt 1871.
(KI Karlslunda kyrkog 009)

Ingång till den på 1930-talet utvidgade delen i norr med
bårhuset i fonen. (KI Karlslunda kyrkog 025)

Gångsystem

De få gångarna är asfalterade. En går från kyrkogårdens södra ingång mot kyrkans södra ingång. En går från gamla kyrkogårdens östra ingång och följer kyrkans södra fasad. Framför kyrkans östra fasad är marken också asfalterad. Ytterligare en asfalterad gång går från den utvidgade kyrkogårdensdelens östra ingång fram till bårhusets ingång. I övrigt finns inga markerade gånger.

Gravårdstyper

På kyrkogården finns gravstenar av olika typer och ålder. De äldsta vårdarna är från 1800-talets mitt, men är bara några få till antalet. Merparten gravvårdar är från 1930-talet och framåt. Grå och svart granit dominerar som material men även röd granit förekommer. Dessutom finns ett par gravstenar av marmor och ytterligare några av andra stenmaterial. I kvarter I och II finns ett antal riktigt höga gravvårdar från 1800-talets slut och 1900-talets början, främst av svart granit, men i övrigt är merparten av vårdarna relativt låga. Ett starkt klassicerande formspråk är vanligt, speciellt när det gäller 1930-50-talets vårdar där man gärna använder sig av motiv och dekorationer som tagits från antika förebilder. Det kan röra sig om stenar som har formen av en tempelportik med pilastrar eller kolonner, eller om dekorationer i form av lagerkransar eller tofsdraperier. I kvarter III finns en stor gravtumba av grå granit vilket rymmer tre balsamerade kroppar. På kyrkogården finns inga gravvårdar av trä eller metall.

Minneslund

Minneslunden ligger norr om kvarter III och är under nyplanering. Lunden består av två cirklar, en jordningsyta i gräs och en cirkel lagd med kalkstensflis i vilken finns plats för blommor och ljus. I dess inre finns ett liksidigt kors lagt av kalksten.

Byggnader

Bårhuset, byggt 1951, står i det sydvästra hörnet av kvarter III. Byggnaden har vitputsade fasader och sadeltak lagt med tjärade träspån. Ingången är mot väster och mot öster finns ett runt fönster. Invändigt är det enda rummet öppet upp tillnock. Utrymmet har golv av kalksten och vitputsade väggar. Det finns även en kyl för förvaring av avlidna samt ett enkelt kalkstensaltare.

Klockstapeln, byggd 1840, står i kyrkogårdens sydöstra hörn. Stapeln är av trä och har en spånklädd och tjärad huv. I stapeln finns två klockor, den mindre är gjuten av P Mörck i

Karlskrona 1841. Den större klockan bär inskriptionen ”År 1868 blev denna klocka gjuten på Arby kapellförsamlings bekostnad genom dåvarande åldermän Carl Gustaf Månsson i Träknifsmåla och Petter Olsson i Mjudehult. Gjuten i Kalmar af J P Forsberg”.

Beskrivning av enskilda kvarter med kulturhistorisk bedömning

Kvarter I

Allmän karaktär

Kvarter I ligger längs kyrkans södra långsida och rymmer omkring 200 gravplatser. Kvarteret avgränsas av kyrkogårdsmuren mot söder, väster och öster. Mot norr finns en asfalterad gång. Kvarteret består av rader av gravvårdar placerade i jordremсор i gräsmatta. I alla rader står vårdarna vända mot öster förutom utmed gången närmast öster om mittgången, vilken har gravvårdarna vända mot väster. I kvarterets sydöstra hörn står klockstapeln. Kvarteret delas upp i en östlig och en västlig hälft av den asfalterade mittgången som leder från kyrkogårdens södra ingång till kyrkans sydingång.

Den östra hälften av kvarter I med en blandning av höga och låga vårdar. De höga, från 1800-talets slut och 1900-talets början är dock i minoritet. Det svarta granitkorset har en ovanligt kraftig form och är rest över lantbrukaren J. Arbman, Hylkebo, d. 1917. (KI Karlslunda kyrkog 032)

Den västra hälften av kvarter I med olika typer av vårdar. På bilden syns några av de riktigt breda gravvårdarna, typiska för 1940-50-talet. I fonden syns de gamla kyrkstallarna. (KI Karlslunda kyrkog 040)

Gravvårdstyper

I kvarter I finns blandade gravvårdstyper från 1800-talets mitt och framåt. De äldsta är mestadels riktigt höga och av svart, i något fall röd, granit. De har tresidigt, vinkelställt eller asymmetriskt krön och står vanligen på en kraftig sockel. Den allra äldsta är daterad 1858 och rest över fabrikör Hellgren. Sammanlagt finns ca 10 gravvårdar från 1800-talets mitt och slut, men samma typ förekommer bland flera gravvårdar från 1900-talets första decennier. Två korsformiga, höga gravvårdar finns också, ett svart, rustikt kors över lantbrukaren J. Arbman d. 1917 och ett i grå granit över Carl Månsson, d. 1921. En vård som utmärker sig är daterad 1869, av svart granit, kvadratisk i genomskärning och med toppig avslutning. Troligen är dock stenen inte så gammal som dateringen anger. En annan utmärkande vård är av vit marmor, daterad till 1940-talet. De vanligaste gravvårdarna i kvarteret är låga och har rakt avslutat, vinkelställt eller något rundat krön. Några har tydliga klassicerande former med pilaster eller fristående kolonner, andra har enkel dekor med en blomma, en stjärna eller en oljelampa. Vid några av gravplatserna finns rester av stenramar som visar att platserna tidigare varit omgärdade och grusbelagda.

Att ange by- eller gårdsnamn är mycket vanligt förekommande i kvarteret och en tradition som ännu omhuldas. Den dödes yrkestitel anges också på ett relativt stort antal stenar. Här är lantbrukare och hemmansägare vanligast. Andra som förekommer är folkskollärare (2), fotograf, snickaremästare, smedsmästare (2), fabrikör (2), byggmästare, kyrkvård, landstingsman, handlare och snickare.

En av kyrkogårdens äldsta gravvårdar, över fabrikören M. Hellgren som avled bara 36 år gammal 1858. Bakom den en svart klassicerande vård från 1930-talet. KI Karlslunda kyrkog 048

Två smedsmästare från samma familj, familjen Berg, begravda 1925 respektive 1933. De låga stenramarna som vårdarna är fästa i berättar att hela gravplatsen tidigare varit omgärdad av stenramar och belagd med grus. KI Karlslunda kyrkog 053

En utmärkande gravsten med vacker dekor. Daterad till 1869, men stenen kan möjligen vara från 1910-talet. (KI Karlslunda kyrkog 038)

Exempel på en relativt vanlig typ av gravsten, rektangulär och med klassicerande dekor. Denna är från 1930-talet. (KI Karlslunda kyrkog 037)

Kulturhistorisk bedömning

Den södra delen av kyrkogården är den som brukats längst av kyrkogårdens kvarter. Strukturen med två delar uppdelade av mittgång har troligen funnits sedan kyrkan stod klar 1818. Spår finns idag bevarade från 1800-talets mitt och framåt. Det äldsta skiktet består av

några enstaka gravvårdar som berättar att området under lång tid brukats för familjegravar/köpegravar. Under lång tid bestod hela området av grusgravar, många av dem omgärdade av stenramar och/eller låga häckar. Rester av stenramar berättar nu denna historia tillsammans med bevarade fotografier.

Kvarteret har brukats kontinuerligt, vilket betyder att området rymmer gravvårdar från 1850-talet och fram till 2000-talet. Störst antal finns idag från 1930-50-talen. Många av gravplatserna har använts av samma familj under mycket lång tid. I vissa fall har en ny sten beställts, men man har låtit den äldre släktingens namn och dödsartal följa med på den nya stenen. I andra fall har huvudstenen kompletterats med nya stenar av den liggande typen. Yrkestitlar som anges på gravvårdarna berättar om verksamheter och funktioner som funnits i socknen. I kvarteret har många av socknens prominenta invånare fått sin sista viloplats.

I det fortsatta brukandet av kvarteret bör man beakta att gravvårdar från alla olika tidsperioder långsiktigt bevaras på plats. Gravstenar från 1800-talets mitt ska föras in på församlingens inventarieförteckning och vårdas av församlingen. För karaktären av kvarteret är det också viktigt att höga, äldre gravvårdarna i största möjligaste mån får stå kvar på plats. Gravvårdar kan också återanvändas genom att man vänder på dem och gör ny inskription på den forna baksidan.

Kvarter II

Allmän karaktär

Kvarter II ligger längs kyrkans norra långsida och rymmer omkring 300 gravplatser. Kvarteret avgränsas av kyrkogårdsmur i öster och väster. I norr finns gamla kyrkogårdsmuren som numera ligger mellan den gamla kyrkogården och den utvidgade delen, kvarter III. Inga grusgångar finns i eller kring kvarteret. På det gräsbevuxna området är gravvårdar placerade i rader. Längs ytterkanten i öster, norr och väster finns en enkel rad med vårdar som är anlagd som en "ram" kring det inre området. Här är alla vårdar vända mot öster. Innanför "ramen" finns ryggställda rader, där varannan rad har vårdar vända mot öster och varannan mot väster. I dessa sammanlagt sju rader står gravstenarna i jordremсор. På gravkartan syns att här tidigare funnits rygghäckar mellan de ryggställda raderna. I den yttre ramen av gravvårdar finns påfallande många höga, äldre gravvårdar från 1900-talets början, medan profilen mestadels är lägre i kvarterets mitt. Framförallt gäller det i den västra hälften. I kvarterets mitt finns rester av linjegravssystem från 1920-40 talen, men det finns också enstaka äldre gravvårdar.

Kvarter II mot nordväst. Notera de äldre, höga gravvårdarna i kvarterets första rad mot öster. (KI Karlslunda kyrkog 058)

Kvarter II mot sydost. I raden längst till väster syns lite mer påkostade stenar och i mitten en tydligt lägre profil. (KI Karlslunda kyrkog 062)

Gravvårdstyper

I kvarter II finns blandade gravvårdstyper från 1900-talets första år och framåt. Den allra äldsta vården är dock från 1876 och utgörs av kyrkogårdens enda gjutjärns kors. Korset är ovanligt till sin form med genombrutet mönster med bl a en ängel, Dödens ängel, som står på korsets nedre del. Inga övriga vårdar i kvarteret är från 1800-talet. I kvarterets yttre rad mot väster, norr och öster finns en stor andel riktigt höga och påkostade gravvårdar av mestadels svart eller grå granit. Olika former förekommer, såsom kors på hög sockel, en obelisk, blankpolerade med vinkelställda krön och rustika stenar där bara texten polerats fram. Dessa senare har också gärna asymmetrisk avslutning. De höga vårdarna är mestadels från omkring 1900-1920-talet.

I områdets mittparti finns lite äldre gravvårdar, med gjutjärns korset och enstaka höga gravvårdar av svart granit från omkring 1900-1920. En tydlig grupp är i övrigt linjegravvårdar som kan följas i raderna i tidsintervallet 1925-1946. De är av svart, grå eller röd granit. Linjegravvårdarna utmärks av att de är mindre i storlek, står tätt och oftast bara rymmer namnet efter en person. I det här området har dock flera av linjegravplatserna senare blivit familjegravar. Detta kan man se exempelvis genom att en gravsten från 1930-talet har fått ytterligare ett namn inskrivet på 60-talet eller att stenen har bytts ut på 1960-talet men ändå tar upp en familjemedlem avliden på 1930-talet i inskriptionen. Dessutom finns ett mindre antal gravstenar från främst 1980-2000-talen.

Att ange by- eller gårdsnamn på gravvårdarna är mycket vanligt förekommande i kvarteret. Att berätta om den dödes yrke är dock mindre vanligt förekommande, vilket beror på att området rymmer så många linjegravvårdar. Bland titlar som förekommer finns flera hemmansägare och lantbrukare samt en folkskollärare, handlare (2), kyrkovårdar (2) och en garverifabrikör.

Den äldsta vården i kvarter II är ett ovanligt gjutjärns kors över Hemmansägaren Johan Svensson från Starbäck, d. 1876.
(KI Karlslunda kyrkog 080)

Några av de lite högre, äldre gravvårdarna inne i kvarteret. Till väster är vården över en kantor (oläsligt namn) d. 1928 och till höger syns vården över kyrkovården P. Olsson med maka d. 1908
(KI Karlslunda kyrkog 078)

Små linjegravvårdar i kvarter II från 1941.
(KI Karlslunda kyrkog 084)

En liggande linjegravvård över Ingrid Maria Olsson
från Hundshyltan, d. 1934. (KI Karlslunda kyrkog 082)

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter II har troligen brukats sedan 1800-talets senare hälft. Den äldsta gravvården från 1870-talet är dock ensam i sin "generation". Möjligen användes området till en början för linjegravar för samhällets mindre bemedlade. Från 1900-talets första år organiserades kvarteret så att familjegravar lades i en ram kring ett inre område som från och med 1920-talet brukades för familjegravar. Området belades efterhand med grus, troligen med början på 1930-talet och helt utfört på 1950-talet. En del av familjegravarna omgavs av stenramar och några markerades troligen också av gravkullar. Av detta finns idag inga spår. Skillnaden mellan de höga och påkostade gravvårdarna i kvarterets ytterkanter och de mindre vårdarna i kvarterets mitt kvarstår dock. Här finns socialhistoriska värden som bör tillvaratas. För att bevara karaktären är det viktigt att långsiktigt bevara både de höga gravvårdarna i ytterkanterna och ett urval av linjegravvårdarna.

Gjutjärnskorset ska föras in på församlingens inventarieförteckning och vårdas av församlingen då gravrätten gått ut. Som ett alternativ till att ta bort gravstenar kan gamla gravstenar återanvändas och ny inskription göras på den forna baksidan.

Kvarter III

Allmän karaktär

Kvarter ligger norr om kvarter II och rymmer närmare 200 gravplatser. Formen på kvarteret är närmast lik en trapets. I kvarterets sydvästra hörn ligger bårhuset. Kvarteret omgärdas av kyrkogårdsmur mot väster, norr och öster. I söder finns den gamla kyrkogårdens mur. En asfalterad gång löper jämsides med denna från ingången till kyrkogårdsdelen i öster mot bårhuset i väster. Kvarteret är ordnat med gravvårdar i gräsmatta. I kvarterets mitt är raderna anlagda i jordrensor. Precis som i kvarter II finns en enkel rad av vårdar mot öster, norr och väster (endast få), medan mittområdet består av 5 dubbla rader bestående av ryggställda vårdar. Gravvårdarna utgörs av familje- och linjegravvårdar från 1930-talets mitt och framåt.

Gravvårdstyper

Kvarteret rymmer gravstenar från 1930-talet och framåt av grå, svart och röd granit. I kvarterets ytterkanter och i en rad längs en tidigare mittgång finns gravvårdar tillhörande familjegravar från främst 1930-talets mitt och från 1940-talet. Merparten av dem är enkla, rektangulära. Vissa bär tydligt klassicerande drag med ett formspråk som tagits från den klassiska antiken. Dominerande i synfältet är dock en gravtumba av grå, blankpolerad granit med flera urnor och vaser. Gravtumban har plats för tre kistor. Mittpartiets lock har ringar av brons. Gravplatsen är Elof Nilssons familjegrav som togs i bruk 1936 som en av de första

platserna i kvarteret. Elof Nilsson var lantbrukare i Känagärde. En annan gravvård med en speciell form är en solfjäderslik sten av grå granit med inskription gjord i brons. Denna är från 1940-talet. Linjegravvårdarna är mestadels tydligt mindre än familjegravvårdarna och kan följas i tidsordning från 1947-62. Många av vårdarna bär klassicerande drag. I kvarteret finns nästan uteslutande gravvårdar från 1930-60-talet. Titlar anges i detta kvarter mycket sällan på gravvårdarna. De som förekommer är konditor, fabrikör och sjöman (2). Gårds- eller bynamn anges dock på merparten av vårdarna.

Den västra hälften av kvarter III. Bild mot nordväst. Rader av relativt låga gravvårdar, mestadels linjegravvårdar. (KI Karlslunda kyrkog 092)

Exempel på linjegravvårdar från 1940-talet. Här till vänster syns gravstenen över Gustaf Persson från Idehult, d. 1949, till höger om den ytterligare en gravplats över en enskild person, d. 1948. Så följer linjegravarna efter varandra år efter år. (KI Karlslunda kyrkog 100)

Gravtumba över Elof Nilsson med familj, taget i bruk år 1936. En ovanlig vård, speciellt på en landsortskyrkogård. (KI Karlslunda kyrkog 095)

En solfjädersliknande form på en gravvård från 1940-talet. KI Karlslunda kyrkog 097)

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter III togs i bruk vid 1930-talets mitt och utformades likt kvarter II med familjegravar som en ram kring ett inre linjegravsområde. Först anlades gravplatserna i grus men ganska snart såddes gräs in. Då försvann också häckar och andra omgärdningar. Även om karaktären är förändrad sedan kvarteret anlades är strukturen bevarad med den strikta åtskillnaden mellan köpta och allmänna gravar. Skillnaden är dock inte så markant här som i kvarter II eftersom det inte är så stor skillnad på storleken på gravstenarna. Området rymmer en mängd tidstypiska gravvårdar från 1930-60-talet. Ovanlig och speciell, särskilt för en landsortskyrkogård, är den monumentala gravtumban.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅDEN I DESS HELHET

På Karlslunda kyrkogård har människor begravts under lång tid. En vandring över kyrkogården berättar om olika synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och på sorgarbete i stort. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/by-/gårdsnamn och titlar. På Karlslunda kyrkogård är hemmansägare och lantbrukare de vanligaste titlarna. Andra som förekommer såsom garverifabrikör, handlare, folkskollärare, snickaremästare, landstingsman, byggmästare och kyrkovård vittnar alla om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten. Gård- eller bynamn finns angivet på majoriteten av vårdarna. Som i så många andra landsortssocknar har det här varit viktigt att tala om vilken del av socknen man kallat sitt hem.

Karlslunda kyrkogård och kyrka ligger i den västra delen av Pårýds samhälle som växte fram under främst 1800-talets slut och 1900-talets början. Kyrkan och kyrkomiljön är en viktig och intressant del av samhällets framväxt. Till kyrkomiljön hör förutom kyrkan och gamla och nya kyrkogården, även klockstapel och bårhus. Också den näraliggande bebyggelsen med församlingshem, gammalt fattighus, tidigare lärarbostad samt de bevarade delarna av de gamla kyrkstallarna hör till kyrkomiljön. Den gamla kyrkogården omgärdas av stenvägg och en splittrad trädkrans, vilka båda är viktiga för upplevelsen av platsen.

Den nuvarande kyrkogården nyanlades i samband med att kyrkan uppfördes på 1810-talet. Då fanns bara den södra delen. Den norra delen anlades på 1870-talet och utvidgades på 1930-talet. Kyrkogården rymmer idag spår från 1800-talets mitt och framåt, men är främst en produkt av 1900-talets användning. De grusgravsområden som fanns under 1900-talets första decennier såddes igen under 1950-70-talen. Då togs också omgärdningar i form av stenramar, häckar och staket bort. På kyrkogårdens södra sida finns familjegravplatser från 1800-talets mitt och framåt. Antalet gravstenar från 1800-talet och det tidiga 1900-talet är relativt litet. I norr finns familjegravplatser från främst tidigt 1900-tal anlagda som en ram kring ett inre område som mestadels består av linjegravplatser som kan följas från 1925-1946. Det på 1930-talet anlagda kvarter III är planlagt på samma vis med familjegravar i kanterna och allmänna linjen i mitten. Det tydliga avskiljandet mellan köpta och allmänna gravar var viktigt då kyrkogårdskvarteren anlades. Företeelsen berättar om sociala skillnader i samhället och har ett socialhistoriskt värde. I många av de enstaka gravvårdarna finns kulturhistoriska värden att tillvarata. Det kan handla om personhistoriskt eller lokalhistoriskt värde, om socialhistoriskt eller konsthistoriskt värde. På kyrkogården finns ett mindre antal vårdar från 1800-talets mitt som alla bör bevaras på plats och föras in på inventarieförteckningen. De bär på hantverksmässiga och personhistoriska värden. Gjutjärnskorset ska också föras in på församlingens inventarieförteckning.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar byts ut och att gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika kyrkogårdsdelarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Karlslunda kyrkogård tillsammans med kyrka, klockstapel, bårhus och näraliggande bebyggelse utgör en värdefull kulturmiljö som har en stor roll i framväxten av Pårýds samhälle.
- Ett kulturhistoriskt värde finns i kyrkogårdens struktur som sådan med de olika tidsskikten, som speglar olika skeden i kyrkogårdens utveckling.

Se vidare i de kulturhistoriska bedömningarna gjorda för varje område.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet
Kalmar läns museums topografiska arkiv
Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetets digitala bilder
Lantmäteriet

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992
Erixon, Sigurd (red), Sveriges bebyggelse, Svensk statistisk topografisk uppslagsbok, Landsbygden del III, Uddevalla 1957
Hammaskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001
Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985
Karlslunda kyrka, beskrivning utgiven av församlingen sannolikt på 1950-talet
Kulturmiljöprogram för Kalmar kommun, Kalmar 1994
Kyrkobyggnader 1760-1860, del 2 Småland, Öland, Uppsala 1993
Larsson, Lars-Olof, Växjö stift under 800 år, Karlskrona 1972
Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999
Svennebring, Otto (red), Karlslunda socken I, Kalmar 1981
Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983
Åberg, Göran, Sankt Sigfrids stift i historia och nutid, Växjö 1996

Svenska kyrkans hemsida: www.svenskakyrkan.se

Muntliga uppgifter:

Jörgen Nyeryd, Karlslunda församling